

Svaneke stubmølles ændring gennem tiden.

Indledning

Møllens konstruktion er typisk for de bornholmske stubmøller, men den hører til de større, f.eks. er både Egeby og Tejn stubmøller mindre. Det har ikke været usædvanligt at der fandtes flere kværne i stubmøllerne, men måske er det usædvanligt, at der er blevet indlagt en skalkværn.

Den største ændring af møllen er den udvidelse ”bagud” som møllen fik i midten af 1800-tallet samtidig med genopsætningen på et højt granitfundament og udskiftning af bræddetag til spåntag. Derudover er enkelte tømmerdele udskiftet eller flyttet, og kværne og øvrigt maskineri er løbende blevet udskiftet, tilføjet og ændret.

De ældste fotos af Bech’s mølle er fra 1890erne. Fra skriftlige kilder ved man dog en del. Ved en nøjere opmåling og undersøgelse vil det kunne siges mere præcist, hvor meget der er ændret i møllen, men en hel del ved man og meget kan umiddelbart ses.

Som møllen så ud og var udstyret

Møllen stod før 1866 direkte på klippen. Gamle fotos af flere stubmøller viser, at der kun var meget lave stensætninger under krydsfoden, flere nærmest som en ”opklodsning”, og Bechs mølles nuværende fundament er meget solidt og forholdsvis højt i forhold til andre møllers stenfundamenter.

Stenbjælken er formentlig udskiftet i 1737, efter det indhuggede årstal at dømme, og det er oplyst at der i en tidligere stenbjælke var indhugget årstallet 1629, formentlig møllens byggeår. Årstallet 1634 sidder på et tømmer stykke som uden tvivl er flyttet – årstallet sidder på hovedet, og der er spor af andre tidligere samlinger på tømmerstykket. En nøje opmåling vil måske kunne afklare dette. Årstallet 1656 på en af skråstiverne fortæller blot denne skråstiver alder.

Der er meget stor sandsynlighed for at tømmerarket, stubben og en del stivere i krydsfoden er oprindelige.

I den tidligste brandtaksation fra 1827 oplyses:

En vejrmølle med træfod, egebindingsværk, bræddebeklædning og tag, 2 kværne .... (red.: ” - og møllerens faste inventarium”, som nævnt i taks. 1837).

Der er ingen tvivl om at møllens tag har været dækket med brædder på klink helt frem til ombygningen midt i 1800tallet. Brædder på klink var det mest almindelige, spåner dukkede nok først op i netop midten af 1800tallet, i dette tilfælde ”høvlede” spåner, det der på svensk kaldes ”stikspån”.

I taksationen 1857 ses det at der er indlagt væsentlig mere maskineri, blandt andet skalkværnen. Det sker ca 10 år før hele møllen tages ned og genrejses i forbindelse med vejomlægningen. Det er sandsynligt at møllens nedtagning ikke alene skyldes vejomlægningen, men pladsen har uden tvivl været for trang i møllen, og forhøjelsen af møllen kan dels skyldes ønske om at få møllen længere op for at få mere vind, og måske gøre vingefanget større for at kunne trække alt det ekstra maskineri.

Ændringerne kan være sket både i 1857 og 1866.

Man ser at at møllen er forlænget med 115 cm bagud og ca. 25 cm på fronten, og det betød samtidig at åsen formentlig blev udskiftet med en længere. Ligeledes er svansen forlænget, og møllen er desuden forhøjet en lille smule, idet der er lagt et tømmerstykke ovenpå remmene til bæring af tværstykke for spilstokken til den store kværn. Også hathjulet kan være fornyet. Endelig er en kværn på kværnloftet kommet til, og skalkværnen på broloftet., remsemaskine og gryntromle, samt sigteværk.

Forlængelse bagud på "lægavlen"

Forhøjelse med et tømmerstykke på remmen.

Senere, formentlig omkring 1900 er skalkværnen afmonteret, stenen og bunden af kassen er dog bevaret. Desuden er drevet til en lille kværn fjernet.

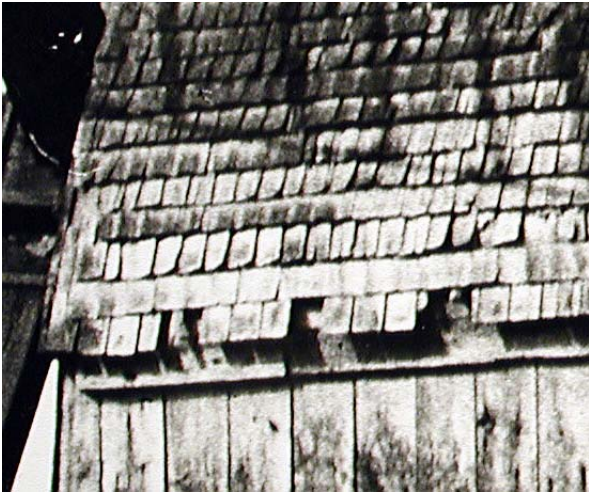
Skalkværnen er afmonteret, stenen bevaret. A. Jespersen 1957

Den lille højre kværn, uden drev.

Tagets spåner er fornyet, formentlig midt i 1900-tallet, og de nye spåner, de eksisterende, var da savskårne.

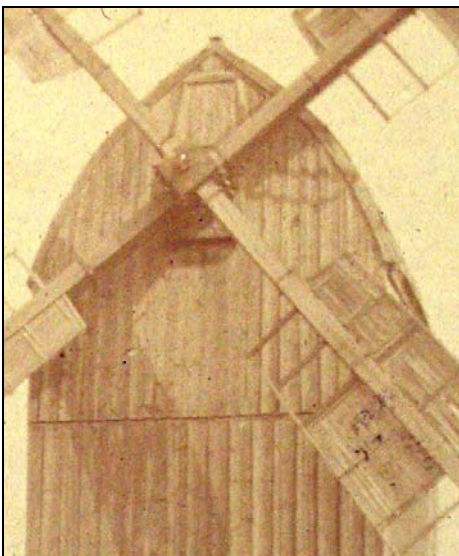
De gamle oprindelige høvlede spåner

De nuværende savskårne spåner fra midten af 1900tallet.

I 1972-73 udskiftedes krydstømmeret i krydsfoden, og ås og vinger blev fornyet.

1983 blev en mindre del tømmer fornyet i forbindelse med udskiftning bræddebeklædningen. Ved den lejlighed blev vindgavlens lem over åshovedet samt ”vandskuret” omkring åshovedet ikke genskabt, ligesom den øverste del af bræddeklædningen blev gjort kortere.

Gammelt foto

Gammelt foto

Nuværende gavl

En lille detalje på enden af åshovedet, en lille ”næse” blev desværre heller ikke genskabt. Denne afslutning er meget karakteristisk på de bornholmske stubmøller, og ses nu på Egeby stubmølle. Flere af disse ændringer giver desværre et lidt dødt udseende, og er med til at sløre møllens oprindelige udseende og funktion.

Konklusion

På billederne fra 1956, optaget af Anders Jespersen fornemmer man næsten at møller Bech umiddelbart har forladt det hele lige før sin død i 1934. Møllen har sikkert været vist frem, og kun det nødvendige repareret på tag og fag. Noget mere af ”sommerfuglestøvet” er forsvundet siden hen, men møllen står stadig forbavsende velbevaret. Nu er det ”ormestøv” fra ret omfattende borebilleangreb, der præger møllen.

Det er næppe realistisk og måske heller ikke fornuftigt at istandsætte møllen så den kan fungere. Udenomsforholdene er i dag så meget ændret at møllen vil have vanskeligt ved at krøje hele vejen rundt.

Men mere væsentligt er det at man ved en istandsættelse ville være nødt til at udskifte så mange svækkede dele, blandt som følge af borebilleangreb, at meget originalt vil forsvinde. Ganske vist kan det erstattes af nyt i præcis kopi, men det vil være et stort antikvarisk tab og en forringelse af autenticiteten.

Nogle af ”manglerne”, som er opstået ved tidligere istandsættelser vil kunne genskabes i den nært forestående istandsættelse af blandt andet taget, medens andre bør gennemføres ved senere istandsættelser.

For Bechs mølles fremtid, efter den forestående restaurering, synes den overordnede løsning at være en dokumentation med en grundig opmåling og undersøgelse. Derefter en bekæmpelse af borebilleangrebet og selvfølgelig passende vedligeholdelse med tjæring af møllen udvendig.

Der er for nylig istandsat en af de tre andre bornholmske stubmøller, Egeby mølle, til funktionsduelig stand, og der er planer om det samme for Tejn stubmølle, som flyttes til Landbrugsmuseet Melstedgård.

Bechs mølle vil i den sammenhæng kunne stå som en smuk attraktiv museumsgenstand med en karakter af autenticitet, som de to andre stubmøller ikke har, og ikke kan få.

Bechs mølle vil således indgå som en god og smuk del af bevaringen og formidlingen af den bornholmske kulturarv som de gamle møller udgør.

Niels-Holger Larsen

Rapporten er udarbejdet for Kulturarvsstyrelsen.